

Enam kui kahanevad postindustriaalsed linnad: Detroiti ja Narva linnaruumilised kestvused¹

Tarmo Pikner

Teesid: Artikkel mõtestab kogemuspõhiste lugude kaudu kahaneva linna olemust, mida sageli määratletakse eelkõige majanduspoliitiliste katkestuste ja kahaneva rahvaarvu kaudu. Kahte autobiograafilist jutustust kõrvutav temaatiline sisuanalüüs toob esile Detroiti ja Narvaga seonduvad linnalisuse-kogemused, mis ilmestavad postindustriaalseid muutusi. Struktuurse kriisi kontekstualiseerimine linnade kahanemises näitab omakorda mitmeid linnaruumilisi kestvusi ja alternatiive otsivaid kultuuripraktikaid. Linnalisuse ümbermõtestamine avaldub siin ruraalsete omaduste ja piiride esitamisega linnamaastikes. Ilukirjanduslike jutustuste ja nende kaudu esitatud lugude põimimine kahanevate linnade uurimusse võimaldab märgata kriisi mõjude ambivalentsust ning seejuures uurida kompleksset mitmesuunalist linnastumist.

DOI: 10.7592/methis.v19i24.16201

Märksõnad: kahanev linn, kriis, postindustriaalsus, Detroit, Narva, linnalisus

Sissejuhatus

Linnade kujunemises on täheldatav teatud tsüklilisus – kasvamine vaheldub kahanemisperiodidega, luues eeldusi uutele algustele või kinnistades võimalikke alternatiive. Linnade kasvamine ja modernsus on lahutamatu osa tööstusrevolutsioonist, mis kujundas ruumi ja elukorraldust paljuski tootmisest lähtuvalt. Kasvamise ja arenemise kõrval jäid ja jäävad praegugi mõned linnad tööstuse lõksu. Käesolev artikkel vaatleb lähemalt kaht sellist linna – Narvat ja Detroiti. Üks ajend selle artikli kirjutamiseks oli aimdus, et postindustriaalsete linnade arengu vaatlemine nähtuse „kahanev linn“ (Rieniets 2009) kaudu ei esita linnadest mitmekülgselt, kogemusi ja eripalgelisi muutumisviise haaravat pilti. Kahanev linn võib kaasa tuua mõningaid „maastikulisi katkestusi“² (Miles-Watson jt 2015), mis mõjutavad elukorralduse ajalist ja ruumilist kujunemist. Kuid need katkestused pole kunagi totaalised ning osaliste katkestuste kõrval toimivad kultuurilised kestvused, mistõttu

1 Artikli valmimist on toetanud Eesti Teadusagentuuri personaalse uurimistoetuse rühmagrant PRG398 „Maastikuline lähenemine rurbaansusele“. Täna teemanumbri toimetajad, Kadri Kasemetsa ja retsensente vajalike kommentaaride eest.

2 Rebenenud linnamaastikest kui katkestustest räägib Ene-Reet Sooviku artikkel käesolevas Methise numbris (lk 59–84).

„ruum on ajast läbi imbunud“ (Massey 2006, 46) ning maastikes kohtuvad seega erisuunalised muutumistrajektorid ja liikumised.

Artiklis keskendun tööstusjärgsete katkestuste tõlgendamisele kirjanduslikes lugudes, lähtudes järgmistest küsimustest: millised on kahaneva linna omadused, kuidas mitmelaadiline kahanemine linnaruumi ja selle kogemist vormib ning millised alternatiivid ilmnevad tuleviku osas. Kirjanduslikke lugusid tööstus(järgsetest) linnadest vaatlen osana kogemusliku ruumi loomisest (Shapiro 2010), mis seostub linnade kahanemise, ruumiliste kestvuste ja pärandi materiaalsuse protsessidega (DeSilvey 2017; Massey 2005). Rõhuasetus on kirjanduslikel allikatel, mis esitavad kogemusliku vaate kahe linna muutmise kohta. Narva osas kasutan Katri Raigi (2013) autobiograafilist teost „Minu Narva“ (kirjastuse Petrone Print „Minu“-sari). Detroiti oludesse annavad sissevaate ajakirjanik Francesca Berardi³ kogemused linnast raamatus „Detour in Detroit“ (2015), illustreerinud Antonio Rovaldi. Nimetatud teosed on autobiograafilised jutustused postindustriaalses linnas elamisest teatud eluperioodil, raamatud, mis „on kirjutatud meelega sellesse ruumi sisse, selles paiknema, sellest lähtuma ja just nimetatud ruumis lahendusi leidma“ (Talivee 2012, 173). Vaadeldavad raamatud sisaldavad seoseid ja viiteid varem neist linnadest kirjutatud ilukirjandusele,⁴ mida siinkohal põhjalikumalt ei käsitleta.

Ilukirjandustekstide kasutamisel kahaneva linna tõlgenduste analüüsis on silmnähtavat potentsiaali. Siin uuritud lood kõnelevad mõlemad järsust tööstusjärgsest muutusest vägagi erinevates ja üksteisest kaugel asuvates linnades. Autorite tähelepanekud ja kogemused pärinevad 21. sajandi esimesest kümnendist, mis võimaldab esile tuua sarnaseid tunnuseid ja rõhuasetusi üldisema postindustriaalse muutuslaine kogemises. Vaadeldavate linnade geopoliitiline positsioon lisab tööstusjärgsele dünaamikale omakorda mitmeid piiritlemise aspekte, mis ruumilist koosolu väljendavad. Mõlemat raamatut analüüsid oli eesmärgiks tähele panna tähenduslikke seoseid ja situatsioone, mida jutustustes esitatakse koos linnaruumi ja linnalisuse muutmise kirjeldamisega. Lähtuvalt eelpool toodud küsimustest olid fookuses kahaneva linna omadused, mis omandasid konkreetsemad piirjooned kirjeldatud kohtumiste ja nähtud objektide kaudu. Kahaneva linna omaduste kvali-

3 Francesca Berardi külastas Narvat 2018. aasta augustis ning rääkis põgusalt oma raamatust Narva Kunstiresidentuuri linnaruumi uurimise üritusel nimega Narva Urban Lab „NARVA – DETROIT: Postindustriaalsed piirilinnad – kuhu edasi?“ 24.–25. augustil.

4 Näiteks viitab Berardi oma jutustuses mitmetele Detroiti käsitlevatele ilukirjandustekstidele: Amy Elliott Bragg, „Hidden History of Detroit“ (2011); Andy Linn, Emily Linn ja Rob Linn, „Belle Isle to 8 Mile: An Insider’s Guide to Detroit“ (2012); Yves Marchand ja Romain Meffre, „Ruins of Detroit“ (2010). Raik toob ära otsese viite raamatule „Narva legendid“, mille on koostanud Mall Hiiemäe, Tanel Mazur ja Katri Raik (2002).

tatiivses sisuanalüüsis kujunesid alateemadeks ruraalsus, kahanemises muutuv sotsiaalsus, poliitilised piirid ning tuleviku trajektoorid. Arutletud on ka kahaneva linna fenomeni üle, tuues esile seoseid kriisi mõistega.

Kahanev linn mõistena ja struktuurse kriisi koorem

Linnastumise üleilmses laines oleks kohane tähele panna, et paljud väiksema ja keskmise suurusega linnad maailmas hoopis kahanevad või on teatud perioodidel läbi elanud märgatavaid kriise. Linnade kahanemise protsessid ja nende protsesside representeerimine tõstatavad küsimusi n-ö „heaast linnast“, mida enamasti kiputakse käsitlema progressi ja kasvamise võtmes (Cohrane 2007; Rieniets 2009). „Kahaneva linnana“ mõistetakse linnalist ala, olgu see siis väiksem linnake või terve metropol, millele on osaks saanud elanike vähenemine, majanduslik allakäik, töökohtade vähenemine või sotsiaalsed probleemid kui „struktuurse kriisi sümptomid“ (Martinez-Fernandez jt 2012, 214). Selline ulatuslikum kriis saab omale rolli ka ühiskondlikes protsessides ja kirjanduslikes lugudes, mis tekitavad omakorda mitmeid seoseid. Rieniets (2009) toob esile mitmeid kahaneva linna tekkepõhjusi, mis sunnivad linnaelanikke kohanema vähem intensiivse ja hõredama infrastruktuuriga (teed, hooned, koolid, ühistransport). Tekkepõhjused varieeruvad riigiti, aga siduvaks suundumuseks on globaliseerimine, kujundades kahanemise globaalseid ilminguid. Ida-Euroopa linnade puhul langevad kokku tööstuse hääbumine, eeslinnastumine, postsotsialistlik transformatsioon ja demograafiline muutus, mistõttu on tekkinud omapärane kooslus muutumistendentsidest kahanevate linnade kontekstis (Martinez-Fernandez jt 2016). Ameerika Ühendriikide kahanevate linnade olulise mõjutegurina tuuakse välja postindustriaalseid protsesse, mis on tekitanud hüljatud kummituslinnu ja väheneva rahvaarvuga tööstuskeskusi (nn roostevööndi (*Rust Belt*) linnad, sh Detroit). Rahvusvahelistes võrdlusuuringutes esitatakse kahaneva linna peamise näitajana elanike arvu märkimisväärset langust administratiivsel territooriumil, mida presenteeritakse väikese mõõtkavaga kaartidel (vt Martinez-Fernandez jt 2016). Sellise üldistusega käsitlustes ei ole võimalust põhjalikumalt esile tuua viise, kuidas linna kahanemise eri aspektid linnalisuse kogemist ja kriisi olemust (taas)loovad.

Siinkohal tuleks süüvida kriisi ja kahaneva linna seostesse. Kriisi saab käsitleda majandusliku, kultuurilise, sotsiaalse ja/või poliitilise elu taastootmise katkestusena, millel on ajalised ja ruumilised aspektid (Gregory 2000). Nimetatud struktuursed katkestused võivad tekitada võõrandumist igapäevasest keskkonnast, kultuurilist segregatsiooni ja elanikkonna väljarännet ning väljenduda kahanevas linnas mitmete suundumustena. Kriisi lähtepunktina võib vaadelda ka inimeste ärksaid ja iseseisvust taotlemaid (emantsipatiivseid) praktikaid, s.t kriisi olemus pole sot-

siaalne eraldatus, vaid hoopis sotsiaalne võitlus ja avalik tegevus (O'Connor 1981; Staeheli ja Mitchell 2008), mis otsib poliitilisi alternatiive. Seega on kriisid vahetuvate poliitilis-majanduslike mõjujootede kombinatsioonid ning nende taaskinnistamine poliitilises ja sümbolises sfääris, luues tingimusi esilekerkivatele alternatiividele (Callaghan jt 2014; vt ka Rancière 2004). Seetõttu võiks kahaneva linna suundumusi vaadelda n-ö seest väljapoole, mis toob emantsipatiivsed rohujuuretasandi initsiatiivid ja kultuurilised kestvused kokku struktuurse kriisi tingitud (osaliste) katkestustega.

Elukeskkonda radikaalselt muutvate kriiside puhul on oluline mõista kogetud ruumi, sest kõigil pole võimalust või soovi (kodukandist) lahkuda ning kahanevad infrastruktuurid ja varemed võivad kogukonnaliikumisi hoopiski mobiliseerida (DeSilvey 2017; Staeheli ja Mitchell 2008). Võib väita, et linnalise ala kahanemine kui laiema kriisi ilming võib üht-teist lisada linna semiootilisele potentsiaalile, „linna keelele“⁵, mis kõneleb topograafia, kliima ja arhitektuuri ning ka linna ajalooga seotud kunstitööde kaudu (Venclova 2015, 39). Caitlin DeSilvey (2017) toob välja hoole ja entroopia vormid, mis on seotud materiaalse pärandilooma protsessidega. Linnade kahanemine ja laiemalt uuendamine eksisteerib kahtlemata koos kohapõhise hoolega, s.t inimestel endil tuleb mitmed asjad korda teha ja püüda head igapäevaelu alal hoida. Nähtamatu sfäär asjade katkioleku ja kordatehtu vahel on sageli see, mis võimaldab linna eest hoolt kanda ja kultuurilisi taaskasutuse viise luua (Graham ja Thrift 2007). Mustamäe eluolu kirjandusliku esitluse põhjal on väidetud, et „ehitamine ja remonditöö on üks „autentsemaid“ ruumilooma viise, see on oma kohalolu surumine ruumi, katsudes kõiki nurkasid pintsli, haamri või saega“ (Annus 2015, 85).

Elanike vähenemine ja hoonete ning kohtade hülgamine vähendab linnaruumile omast sotsiaalset tihedust ja intensiivsust. Rohtu kasvanud tühermaade kooslused ning taaskasutuse ajutised sekkumised põimivad linna olemusse sotsiaalse looduse ja äärealad (Gandy 2013; Pikner 2014). Selliste protsesside märkamiseks ja analüüsiks tuleks linna vormi asemel keskenduda linnalisuse dünaamilistele omadustele, mis integreerib fragmentaarseid seoseid looduse ja ruraalsusega (Angelo 2017; Ruddick jt 2018). Kahanevate linnade mitmetahulise muutumise ja selle mõjude kogemise analüüs peaks võimaldama täiendada globaalse linnastumise käsitlustes linnalisuse-ruraalsuse seoseid ning esile tuua kogemuspõhiseid kohti üldisemas elukeskkondade muutumises.

5 Siinkohal on Venclova lähtunud Vladimir Toporovi loodud terminist *linna tekst*, mida käsitlesid ka mitmed Tartu-Moskva semiootikakoolkonna liikmed.

Häälestus linna muutuste kogemiseks: kahe jutustuse lähtekohad

Linnastumine ja linnad mõjutavad sotsiaal-ruumilisi suhteid ning kujundavad selle kaudu kooselamise või koosolu sfääre, mis samaaegselt ühendavad ja ka eraldavad (Sloterdijk 2004; Pikner 2015). Ühendamise ja eraldamise samaaegsus tuleb esile ka vaadeldavates jutustustes, sest Detroit ja Narva paiknevad riikide piirialal, kus linnalisus eksisteerib koos geopoliitiliste turbulentsidega. Jutustuste analüüsimisel ei seata territoriaalseid piire linnaruumi-kogemuse ja kahaneva linna raamistuseks, vaid piiritlemise aspektidel lastakse esile tulla erisuguste situatsioonide ja kohtumiste kaudu. Piirid on moodustuvate ruumiliste suhete, mäletamise ja koosolu lahutamatu osa (Jauhiainen ja Pikner 2009; Nugin jt 2019; Paasi 1996; Remm 2015), toimides nii geopoliitiliste riigipiiride kui ka tänavaruumi tasandil. Kirjanduslikud tekstid esitavad selliseid koosolu sfääre lugudes, mis võivad joonistada keerukaid aegruumilisi suhteid või areneda lineaarselt, autobiograafilised lood seostatakse enam subjektiivsete kogemustega. Kogemuspõhiste maastike esitamisel tekstides tulevad esile igapäevaste kohtade aegruumilised olemused, mis loovad tervikkust ja mõjutavad sündmuste toimumist (Remm ja Kasemets 2019; vt ka Lindström jt 2014). Selliseid koosolu linnaruumilisi aspekte püüan vaadelda ka edaspidi käsitletavates autobiograafilistes jutustustes, mille üheks osaks ongi kestvused ja piirid, mis häälestavad autoreid tähenduslikke kohti ja kohtumisi märkama. Seejuures võib jutustuses esineda mitut tüüpi ruumistavaid kirjeldusi, näiteks „kaardid“ kui nägemine (kohtade korra tundmine) ning „retked“ kui minemine (ruumistavad aktsioonid) (de Certeau 2005, 180–184).

Käsitletavate raamatute autoritel on Narva ja Detroiti lugude kirjutamiseks mõnevõrra erinev lähtekoht ja häälestus, mis mõjutab lugude rõhuasetusi. Mõlemad on naisautorid ja nad tunnevad siirast huvi linna vastu, kuhu nad on vabatahtlikult elama asunud. Ent kogemuste ajahorisont on raamatutes pisut erinev, sest Francesca Berardi elas Detroitis palju lühemaid perioode. Ta tuli teadlikult linna, et sellest raamat kirjutada, ning lõi sotsiaalseid kontakte oma kavatsusest lähtuvalt. Katri Raik kirjutas oma loo Narvast umbes kümneaastase kogemuse põhjal ja n-ö kõrvaltegevusena, töötades haridusametuse juhina. Tema loos avaneb Narva linn teatud perioodil sotsiaalse „allveelaevana“ (Raik 2013, 23): selle moodustas turvaline sõprade ja kohtade ring, mis võimaldas piisavalt sotsiaalsust võõras linnas. Erisugused lähtekohad ja kogemuste ajahorisondid on mõjutanud ka raamatute stiile. Jutustus Detroitist põimib etnograafilisi vaatlusi, jutuaajamisi ja ka vanu fotosid, üritades eesmärgipäraselt linnaruumi kihistusi mõista ja representeerida. Raamatut illustreerivad lisaks fotograaf Antonio Rovaldi fotod, kes on esile toonud jutustuses osalevaid karaktereid ja isiklike hetki justkui kõrvalises tänavaruumis, välditud on varemete liigset eksponeerimist. Narva lugu esitatakse igapäeva-

seikade ja sündmuste kaudu pikema aja jooksul, see räägib enese positsioneerimise uues elukohas ja sotsiaalsetes suhetes. Jutustusele on lisatud fotomaterjali Irina Kivimäelt, mis keskendub Narva linnaruumis toimuvatele sündmustele ning kujutab ka mõnd igapäevast situatsiooni. Mõlemad autorid esitavad emotsionaalselt laetud kohtumisi ja seikasid, kuid säilitavad ühtlasi nende linnadega teatava distantsi ega pürgi olema „kohalikud“. Selline distantseeritus ei välista linnast hoolimist ning kaasaelamist inimeste lugudele. Samal ajal antakse mõista, et koosoluperiood vaadeldavate linnadega on ajutine ja see loob sisseelamiseks teatava eelhäälestuse. Detroiti ja Narva kõrval eksisteerivad New York ja Tartu kui kodusemalt tuttavad linnad.

Mõlema jutustaja lähtekoht on, et kirjeldatav linn on eriline. Erilisuse tunnusjoontena tuuakse eelkõige esile postindustriaalsete muutuste kiirust ja sotsiaalkultuurilisi piire. Berardi rõhutab mitu korda, et Detroit pole nagu iga teine linn. Näiteks tekkis tal kohe alguses vajadus end vastutulevatele võõrastele tutvustada, loomaks usaldust ja vältimaks väärarvamusi. Raik presenteerib Narva erilisust enda juhitud linnaekskursioonidel, tõdedes, et „[. . .] Narva on piisavalt eksootiline paik, igal juhul eksootilisem kui Eesti tavaliselt“ (Raik 2013, 116). Osa Detroiti linna maastikust avaneb raamatus just jalgrattaga sõites, mis toimib kui kulgev vaatlemisviis. Sinna juurde kirjeldatakse ka autoaknast kogetut, sest Detroit on ju autotööstuse sõlmpunkt. Narva linna lugu avaneb peamiselt jalakäija perspektiivist, põimides mitmesuguseid kogemusi. Jalgratast näidatakse Narvas pigem ohtliku sõiduvahendina, kuigi seda kasutatakse hooajaliselt aktiivselt, liikudes linnakorteri ja suvila vahet.

Mõlema raamatu alguslehekülgi illustreerivad joonistatud linnakaardid.⁶ Need ei pretendeeri jutustuste võimalikult täpsete topograafiliste seoste esiletoomisele, vaid esitavad selektiivselt ruumilisi tugipunkte lugude ja seal esitatud liikumiste või n-ö retkede interpreteerimiseks. Kaartidel esitatud kohad koonduvad tihedamalt kesklinna. Mõlemat linna läbib piirijõgi ning ala teisel pool piiri (Ivangorod Venemaal ning Windsor Kanadas) on mõlemal puhul kujutatud valge laiguna. Narva loos tulevad enam esile seosed vastuolulise naabri Venemaaga. Detroiti naaberlinnast räägitakse üpris vähe, mõne korra vilksatab Windsori siluett ja teinekord näeb Kanada laglesid. Narva kaardil seisavad kõrvuti kohad mitmest ajakihist, nt kindlus, vähesed ajaloolised hooned, autorile tähenduslikud söögikohad ja mõned (kaubandus)keskused. Detroiti kaarti illustreerivad esmapilgul suvalised numbrid ning lugeja peab ise peatükkide algusleheküljed kaardil esitatuga kokku viima, mis üldjoontes

⁶ Kaardid on ilmselt koostatud pärast raamatu tekstiosa valmimist ja eelkõige lugude ilmestamiseks. Raigi raamatus on kaartide graafika autor Kudrun Vungi, Berardi raamatus viide kaardi autorile puudub.

seostab jutustuste teemad ja kohtumised mõne konkreetse linnaosaga. Teatud turvatunde tagamiseks on vajalik Detroitis end mõttelisel linnakaardil pidevalt positioneerida: „Sa võid ennast selles [linnas] eksi lasta, aga parem on seda mitte teha. Detroitis on hea omada ettekujutust sellest, kus sa viibid“ (Berardi 2015, 47).⁷ Narvas käiakse samuti ringi, kaart kaasas – juba linna kolimise esimesel päeval astub jutustaja läbi turismiinfopunktist ja muretseb endale linnakaardi. Tema lugudesse põimitakse seoseid Tartu, Venemaa ja Tallinnaga. Detroiti raamatu autor nimetab oma isiklike kogemuste ja reise kaudu otseseid seoseid New Yorgi ja Itaaliaga.

Kahanemise omadused ja ruraalsus linnas läbi jutustuste

Mõlemas raamatus vilksatavad üldisemas kogetud ruumis linna kahanemise märgid või selle sügavamalt ilmnevad omadused. Tööstuse kokkukukkumise ja ruraalsuse motiiv paistab olevat mõlemast linnast kirjutades vältimatu. Detroiti muutumist esitatakse metropolipiirkonna ja Ameerika-unistuse suurima kollapsina alates tööstusajastust, mis võiks olla õpetuseks kõigile: „Detroit võib olla kogu tööstusliku maailma baromeeter, kõige selle baromeeter, mida inimesed Maa peal teevad“ (Berardi 2015, 205). Seega nähakse ühe linna lugu hoopis universaalsema näitena, mis kõnetab paljusid. Autor reastab Detroiti kahanemise intensiivseid kontraste järgnevalt: „Ruraalne, postindustriaalne, traumeeritud segregatsioonist ja leidnud hingestatuse imelisest taassünnisoovist. Tulvil porgandit ja spargelkapsast täis köögiviljaaedu, aga ka relvi täis kodusid“ (47). Kahanemise kontraste esitatakse pingena potentsiaali ja piirangute vahel, mis ei pruugi avalduda üksnes visuaalsetes vormides, vaid nende mõistmine toimub helimaastike ja kohaolu kaudu:

Ma treenisin silmi jälgima vaikivaid linnamaastikke, millel lasusid hiigelsuured taevakvartalid ja hüljatud hooned, ja mõistsin, et hirm ja tõmme lagunemise poole taanduvad kiiresti. See on olnud otsekui viis vaadata, mis rohkem meenutab viisi kuulata maailma, mis ajuti võib olla keeruline ja karm, aga samal ajal täis energiat, mis ilmneb ainult siis, kui otsustavus ja potentsiaal kohtuvad. (Berardi 2015, raamatu kaane pöördel)

Narva kahanemist avatakse elanikkonna vananemise, väljarände ja tekstiilitööstuse kokkukuivamise kaudu: mitmete muutumistrajektooride keskpunktiks on ajalooline Kreenholmi tehasekompleks. Sageli kohtab loos Narva tänavatel pensionäre ja inimeste väljarännet esitatakse pigem katkestusena, lahkumisena endisest kodukohast. „Narva 56 000 elanikust on 16 000 pensionäri ja neil ei ole enam tõesti

7 Siin ja edaspidi pärinevad Berardi raamatu tekstinäidete tõlked käesoleva artikli autorilt.

kuhugi minna. Viimase kahekümne aasta jooksul on linna elanikkond vähenenud pea 20 000 inimese võrra [. . .] iga päev pakib Narvas oma kohvri kolm inimest“ (Raik 2013, 29). Sellele suundumusele vaatamata pole Narvas eriti näha tühje ja lagunevaid eluhooneid. Põhjusena tuuakse tendents, et kitsastes kolmetoalistes korterites koos elanud põlvkonnad on hakanud lahku kolima ja kahanev rahvastik suudab nõnda vabaks jäänud paneelmajade korterid täita. Need koonduvad paljuski kahe peamagistraali ümbrusesse.

Kreenholmi väärikat ajalugu esitatakse hääbumisena: „Hetkel on Kreenholm pea surnud, aga ta elab edasi tänapäevastes narvakates [. . .] (ja) meie voodipesu kappides. [. . .] Kreenholmi kokkukuivamine oli aeglane ja piinarikas“ (37, 39). Kahanemise kõrval pakuvad endiselt uhket vaatamängu Kreenholmi kosed, mida 17. sajandi inglise maailmarändur Nathaniel Wraxall pidas Euroopa üheks võimsamaks loodusnähtuseks, ja „[. . .] Katariina II ise külastas Narva koske“ (43). Külastus töötavasse tehasesse on jätnud ereda mulje tootmispraktikast:

Naistel olid peas väikesed kolmenurgelised rätikud, ruumides oli lärm, külalistele anti sinised kõrvatropid, naised neid ei kandnud. Jäin üllatusest seisma ja ootamatult tibutas mulle sooja vihma selga. Olin jäänud vihmuti alla, mis käivitati, et ruumides oleks vähem puuvillatolmu. Sellistest algelistest kastemasinatest kastetakse praegu Narva suvilates murulappe. (Raik 2013, 39)

Postindustriaalse kahanemise kõrval tuuakse sisse ka sõjajärgsed katkestused, mille käigus hävines enamik Narva vanalinna hoonetest ja parkidest. Narva tänapäevane roheline on paljuski loodud pärast sõda, kui lühikese aja jooksul istutati palju kiiresti kasvavaid pupleid. Paplid said osaks muutuvatest linnamaastikest:

Minu üks esimesi mälestusi Narvast on *puhh*, paplitolm, mida veel mõned aastad tagasi juunikuisel Narvas suurtes kogustes ringi lendas. Kui kodus jäi aken lahti ja väljas oli tuul, siis sai *puhh*’i koristada jõuludeni välja. Väikesed poisid ajasid *puhh*’i ühte palli ja panid selle põlema, tulekera veeres mööda tänavat. (Raik 2013, 54)

Tööstusjärgse kahanemise kõrval esitatakse mõlemas linnas jätkuva ja laieneva praktikana aiavilja kasvatamist, mis seostab linnalisuse ja maalisuse. Detroitis on aiandusele hoogu juurde andnud tühermaade taaskasutamine, Narvas esitatakse seda nõukogudeaegse kultuuri jätkumisena. Seega ei saa kummagi linna põllumajandust taandada sugugi vaid postindustriaalsele kahanemisele. Detroiti nimetatakse raamatus ka *Motor City*’ks e Mootorilinnaks, kuid selle linnaaianduse projekt ulatub jutustuse kohaselt tagasi 19. sajandi lõppu, kui tolleaegne linnapea annetas tühjalt seisvad maalapid vaestele peredele toidukasvatamiseks. Praegu

tegutseb linnas üle 1400 mittetulundusliku toidukasvatamise ühenduse. Berardi meenutab tema aktiivne aiatöö Detroitis oma vanaema, keda ta rohimisel ikka aitas:

[. . .] põlvitama ülesharitud maalapile keset pankrotistunud Kesk-Lääne linna, oma mälestusi kõplaga üles kaevama. Aga samas olen ma sattunud kõige ruraalsemasse linna, kus ma kunagi olen käinud, ja minu teadmist mööda ka kõige ruraalsemasse linna Ameerika Ühendriikides. (Berardi 2015, 55)

Berardi kogemus sedastab, et Detroiti metsik looduskeskkond laieneb, kui elanikkond kahaneb. Selle kohta teeb ta mitmeid tähelepanekuid ning esitab ka oma vestluspartneritele vastavaid küsimusi. Teda võlub linnalisuse ja ruraalsuse segunemine, mida ta käsitleb eelkõige maakohtadele omaste väärtuste ja praktikate laienemisega hõrenevatele aladele kahanevas linnas. Selline perspektiiv problematiseerib lineaarselt kasvavat linnastumist ning kirjeldab situatsioone, mille kaudu linnad muutuvad ruraalseks. Hõrenevas linnas näeb näiteks tähti öösel sama hästi kui mägedes, kuna suurlinnas häirib enamasti valgusreostus. Ent paljusid inimesi võib linna maakohaks muutumine kurvastada: „Oh, siin oli varem maja, aga nüüd on ainult rohi“ (Berardi 2015, 196). Narvas on potipõllundus autori igapäevaelu osa, kuna kolleegid kiirustavad ilusate kevadilmadega aiamaale. Paneelmajade korterid ja datšade aiamaad eksisteerivad koos hajutatud linnamaastikena, mida vaatamata poliitilise korra vahetumisele seovad hool ja sotsiaalsed praktikad (Pikner jt 2013). Kui Berardi koges linnaaianduslikku reaalsust aiatöö kaudu, siis Raik teeb suvilapiirkondadesse ekskursioone eksotikat otsivatele väliskülalistele. Datšasid või jutustuses nimetatud „putkasid“ (mida olevat kokku 13 000) esitatakse omamoodi erisuguste praktikate akumulierumise kohana, kuhu jõuavad ehitustelt ülejäänud mullakoormad ja ehitusdetailid ning kus vaatamata krundipiiridele leitakse ikka kõige otsem tee: „Oma ruum ja eraomand pole siin oma võidukäiku lõpetanud, võib-olla isegi veel mitte alustanud“ (Raik 2013, 102). Maitseid ja helid mõjutavad kahtlemata kogemusi ja tekste linnadest: „Igal linnal on oma maitse ja kõla. Narval on silmu maitse ja kõrvus heliseb Avenue laul“ (187). Aiapidamine ja hoidiste tegemine on sisse kirjutatud isegi Narvast rääkiva populaarse ansambli Avenue venekeelse laulu sõnadesse, mille katkendit Raik tsiteerib:

Jalge all seal kuskil, lombis magab kuu,
pesast kivina siin kukub linnupoeg,
valguskiir nüüd puutus korraks maad,
õhuaken hinge otsas kõlgub.
Isal valminud garaažis vein,
rõdul purgid, kurgid, pesugi,

juurikaaed on maltsas – pole häda,
harvendame, niidame.
(Raik 2013, 189–190)

Ruraalsusega koos on vaadeldavates lugudes tajutav vaikus, mis ilmestab omakorda linnade muutumist. Kui Mati Undi romaanis „Sügisball“ on Tallinna Mustamäe olemuses olulisel kohal tulede süttimine ja kustumine kortermaja akendes (Annus 2015), siis siin käsitletavates lugudes on sarnaseks omaduseks vaikus ja selles moodustuvad linnamaastikud. Berardi võrdleb liikumist osaliselt hüljatud linnaruumides matkamisega mägedes:

Kohad, mis on kaotanud oma funktsiooni kui „tänavaseinad“ ja saanud läbikäiguruumiks. [. . .]
Ka kohalolijad köidavad su tähelepanu ja stimuleerivad kujutlusvõimet. Sa trehvd sageli teisi inimesi jalgratastel ja tahad tervituseks viibata, nagu teeksid mägitel. (Berardi 2015, 47)

Elanikkonna vähenemise ja teatava suletuse tõttu loob autor Narva osas paralleeli vene külaga, kus kõik tunnevad kõiki. Sarnaseid võrdlusi külaga kasutas Walter Benjamin (2014), kirjeldades 1920. aastate Moskvat. Suletud külaühikonda Narvas võrreldakse siin kihava suurlinna Peterburiga: „Mul on hingel ühe noore naise sõnad – Narvas on *mogilnaja tišina* ehk hauavaikus“ (Raik 2013, 26). Vaikust seostatakse jutustuses aja ja arengu seiskumisega. Näiteks räägib autor Narva raekoja taastatud kellast, mis kipub seisma jääma. Haarava loona on jutustatud Narva rae-

Inimeste ja hoonete vähenemine Detroitis loob tänavaruumi mitmel viisil. Pildil on Eliot Street Midtowni linnaosas ning eemalt paistab kesklinna siluett. Antonio Rovaldi (2015) foto raamatust „Detour in Detroit“, lk 268.

koja kella omaalgatuslik taaskäivitamine Tartust tuttava raekoja kellahelinaga, sest nii tundus taastajatele enestele sobiv. Alguses olid inimesed rahulolematud, kuna raekoja katuse korrastamine tõi endaga tuvide kisa, nõuti koguni raekoja katusesse augu tegemist, et linnud rahuneksid. Tartu helinaga kell hakkas häirima ümbruskonna elanikke, kelle jaoks oli „[. . .] raekojaplatsi ümbrus koduküla, see, mille kerkimist nad ise 1960. aastatel pealt nägid“ (216). Sisserännanud elanikud polnud oma Narva kodu läheduses harjunud tornikella löömist kuulma, sest Eesti NSV ajal tegutses raekojas hoopis Viktor Kingisepa nimeline Narva Pioneeride Palee. Seega võib vaikus linnamaastikus olla kord harjumatu kahanemise märk, mõnes teises situatsioonis esile tulla aga kui väärtus, mida asutakse kaitsma. Aja seiskumine teatud kohtades Narvas võib lugudes esile tulla ka kui potentsiaal, pakkudes näiteks sobivat tausta mängufilmiks, mille tegevus leiab aset Nõukogude ajal: „See ei ole Venemaa, see ei ole Eesti, see on Nõukogude Liit!“ (27).

Kahaneva linna märgiks on lugudes koomale tõmbuv või mittetöötav infrastruktuur, mis tekitab mõnikord ebamugavust või hirmu. Tänavaid ja maju kasutatakse ja hooldatakse vähem ning infrastruktuur hakkab koost lagunema, see paistab justkui liiga suureks jäänud särk järsult salenenud inimese seljas, näides harjumatult lohvakana. Katkised kiiged mänguplatsidel ja hulkuvate kasside karjad kannavad teatavaid hooletuse märke. Kahe naise jutustatud lugudes tuleb esile ka turvalisuse aspekt. Detroiti loo peategelane julgeb üksi jalgrattaga linnas sõita, olles teadlik, et rattakummi vahetamise võimalus võib asuda kaugel, takso leiab vaid tellides ning õhtuti on paljud kõrvaltänavad valgustamata. Narva loo peategelane kandis paar aastat oma käekotis gaasiballooni, sõbra kingitust Tartust lahkumise puhul. Kasutada seda ei olnud vaja. Narvas on ta pidanud liikumise põhireeglits, et suurematel tänavatel kõndimine on ohutu ning statistiliselt ei ole Narva sugugi ohtlikum kui teised Eesti linnad.

Sotsiaalsus muutuvus linnas

Kahanev linn mõjutab inimeste igapäevaelu eelkõige kohtumiste ruumi ja töökohade kokkutõmbumise kaudu. Tööstus ei kao üleöö kuhugi. Berardi avab oma raamatut autotööstuse säilinud rutiini. Ta külastab koos tuttava töötajaga autotehast, milles valmistatakse sama automarki, millega ta ise Detroitis olles sõidab. Jessica tutvustab talle Rouge Planti tehast, mis toodab 1300 autot päevas, ja Henry Fordi liini konveiersüsteemi. Jessica liinitööd kirjeldatakse koos tema töörutiinist põgenemist võimaldava hobi ja kire, ilukirjanduse lugemisega, millega ta üritab tehases igal vabal hetkel e-lugeri abil tegeleda. Narva loos on kirjeldatud paistes jalgadega naisliinitöölisi, kes teevad Kreenholmis pikki vahetusi ning kõnnivad pärast tikk-kontsadel läbi

tehasevärava. Tehase sulgemise järel on mitmed neist leidnud lihttöö, mis kuidagi ei vasta nende eelnevale ettevalmistusele ja töökogemusele.

Eraldatus ja isolatsioon esineb Detroiti loos mitme äärmusliku vormina, sh nukra segregatsioonina või positiivselt vitaalse unistuste ruumi kujutamisenä. Näiteks põhjendatakse teknomuusika esiletõusu mittetoimiva sotsiaalse tänavaruumi kaudu: „Sest see on linn, kus valitseb isoleeritus ja kus inimesed jala ei käi ja seega nad omavahel ei räägi. Kui jala ei käida, ei räägita“ (Berardi 2015, 110). Jalutamine kui liikumisviis toob kokku reaalsuse, representatsiooni ja subjekti linnaruumikogemuses (Pikner 2015). Jalutamise vähesuse põhjusena tuuakse välja viletsat ühistranspordisüsteemi, mille areng peetus autotööstuse prioriteetide tõttu. Narva loos toimub enam kohtumisi ja sündmusi just linnatänavatel, ühistranspordile eelistatakse aga taksot. Ilmneb, et jalgrajad linnas lõpevad tihti järsult ning tagasi tuleb minna tulnud teed pidi, nentides: „[. . .] Narva on tupiklinn, Narva *kak tupik*“ (Raik 2013, 61). Ummiktee kogemust, mida kohalikud inimesed kipuvad varjama, saab tõlgendada laiemalt lähedal oleva riigipiiri kogemisega.

Tänavaruumi teisenemine tekib majade või piirdeaedade kadumisega, muutes eraomandi ja avaliku kasutuse piire ning luues institutsionaalse tänavavõrgu kõrvale uued rajad ja võimalikud retked. Tööstustegevuse hääbumine ja poliitiliste režiimide katkestused jätavad osa linnaruumist aktiivse kasutuseta ning pakuvad ajutisi taaskasutuse võimalusi (Pikner 2014; Martinez 2018). Detroitis on selliseks kohaks endises kindavabrikus paiknev hiiglaslik vanaraamatupood, mis võimaldab Leedu päritolu kolleksionääril raamatuid koguda ning neid taaskasutusse paisata. Raamatu-riiulid paiknevad läbi nelja korruse ning otsijale on abiks temaatiline skeem. Narvas on taaskasutuskohtadeks näiteks Narva veehoidla kanalite ääres paiknevad paadikuurid, mida kutsutakse „Narva Veneetsiaks“. Paadikuure esitatakse maskuliinsete kohtadena, mis võimaldavad asju hoiustada ja remontida ning vajadusel saab seal ka samakat ajada. Kasutatud raamatute riuleid ja paadikuure seob üldisemalt õhinapõhine kestav praktika, mis ühildub tööstusjärgse kahaneva linna struktuuridega. Sellised õhinapõhised toimetamised on aluseks pärandi valikulisele säilitamisele linnaelanike endi poolt, mis institutsioonide hoolimatusele vaatamata võimaldab tähendusliku arhitektuuri ja kohtade kestmist (Ryberg-Webster 2016). Lagunemine ja varemete eksponeerimine pole kummaski raamatus esiplaanil.

Muusikast kõlab Narva loos Avenue kõrval sageli Anne Veski, kelle laulud toovad sündmustel kokku vene ja eesti keele kõnelejad. Detroiti muusikaelu on mitmekihilisem, hõlmates muusikute (Iggy Pop, Jim Hendrix, MC5) seoseid linnaga, mida on jäädvustanud ka Detroitis elav fotograaf. Muusika kõrval on osutatud mitmetele praktilise kallakuga tegevustele, mis vähendavad eraldatust. Näiteks on olemas juba viisteist aastat tegutsenud töökoda, kus katkiste jalgrataste remontimisega

sotsialiseeritakse noori ja lapsi: „Me võtame lapsed tänavalt ära selleks, et nad uuesti tänavale tuua“ (Berardi 2015, 51). Detroiti tumedam, vägivaldne pool ilmneb vaesusest ja gängide omavaheliste arvete klaarimisest, mis toob kaasa koolilaste surmasid. Süsteemis pettunud inimesed ja rühmitused on linnas valmis omakohutuks. Vastukaaluks on toodud näide endisest vangist, kes tegeleb noortele suunatud naabruskonnaprojektidega. Noortega seotud probleematika ilmneb ka Narva loos, kus tänavatel näeb jõlkuvaid ja suitsu pommivaid (internaadi)lapse, kel seljas määratud riided. On olemas ka paralleel Detroiti koolilaste traumadega ehk Narva mõrvatud koolitüdruku lugu, mille tõttu kavatseti moodustada „rahvadružiinasid“ ja rajada lastepark tüdruku mälestuseks.

Mõlemas raamatus tuleb põgusalt juttu turgudest, kus taasluuakse teatavat sorti sotsiaalsust. Detroitis on kultuuriliselt kirevad turud, kus autoril on hea võimalus osta New Yorki kaasa maitseaineid. Narva ainuke Energia turg kiratseb ning sealt saab osta enamasti imporditud toidukaupa. Värsket kohalikku toidukraami suvilate peenardelt müüakse Narva-Jõesuu tee ääres lettidel. Seega on turgude roll linnades erinev ning Narva kontekstis esitletakse sotsiaalsust toetavate kohtadena pigem suvilapiirkondi ning laienenud kaubanduskeskusi.

Detroiti ja Narvat esitatakse ka protestiliikumiste allikatena. Liikumised tekkisid kunagi vastukaaluks rasketele oludele ja sotsiaalsetele barjääridele. Kui Rosa Parks, kes aastatel 1955–1956 muutis rassilisi piire linnatranspordi kasutuses („Montgomery bussiboikott“), asus hiljem elama ja töötama Detroiti, inspireeris ta sealgi paljusid võrdsete õiguste eest seisma. Hilisema sotsiaalse mobiliseerumisenäena võib nimetada 2013. aasta linnavalitsuse võimalikule pankrotile vastukaaluks tekkinud liikumist, mille käigus koguti rahvalt raha, et vältida Detroiti Kaasaegse Kunsti Muuseumi väärrika kogu müümist. Sellise kodanikuinitsiatiivi tulemusena saavutas muuseum sõltumatuse linnavalitsusest ning kunstikogud jäid avalikkusele kättesaadavaks. Narva Kreenholmi streik 1872. aastal oli laiema organiseeritud streigiliikumise algus Eestis ja kogu Vene keisririigis. Autor osutab sellele, kirjeldades 2004. aasta sündmusi, kui Narvas koondus 8000 Kreenholmi tehases töötavat naist inimketiks, et väljendada muret tuleviku pärast. Need lood protestiliikumisest väljendavad sotsiaalse mobiliseerumise viise, mis toovad esile laiema (postindustrialiseerumise) kriisi ning võivad pakkuda sellele ka lahendusi. Seejuures tulevad esile mõningad kohad ja organisatsioonid, mille ümber muutuse trajektoore lugudes n-ö kinnistama hakatakse.

Poliitilised piirid igapäevaelus

Jalutuskäigud ja kohtumised riigipiiri vahetus läheduses jõe ääres toimuvad mõlemas loos. Mitmed geopoliitilise reaalsuse aspektid saavad osaks jutustustes

esitatud piiritlemistel, mis lisavad riigipiirid linnaruumi kogemusse. Teisalt on autorid püüdnud vältida piiriala esiletõstmist, andes siiski vihjamisi mõista selle mõjust. Vesi ja joogiveega seotud infrastruktuurid on olulised mõistmaks piiriülese linnalisuse transformatsioone (Jauhiainen ja Pikner 2009). Narva ja Ivangorodi vahel on palju traagelniite, mis kas kestavad või on osaliselt katkenud. Geopoliitilisi sündmusi seostatakse isiklike kohtumistega jõe ääres, kus saab kalameestega poliitikat arutada ja mõtteid mölgutada:

Piki kaldapealset jalutades mõttled paratamatult: küll Jumal on sellele linnale palju andnud. Narva jõe kõrgel kaldal, Pimeaias olen ma mõelnud ära oma Narva kõige tumedamad mõtted ja suurest veest jõudu ammutanud. On paratamatu, et see superasukoht on Narvale toonud nii Rootsiki kui Eesti-aegset kuulsust kui ka sõdadeaegseid kannatusi. Narva jõeäär on verrega kastetud. (Raik 2013, 205)

Ehkki joonistatud linnakaardil laiutab Ivangorodi kohal valge laik, on Raigi kirjeldus kahe linna vahelistest sidemetest üsna värvikas. Kirjeldatakse palkade erinevusi, legende veealuste torude kasutamisest piirikaubanduses ning kihlvedu, mille käigus käidi teisel pool piiri Ivangorodis viina järel 22 minutiga. Autori enda kogemustest annavad aimu detailsed kirjeldused Ivangorodis teatavatel päevadel müüdavatest ploomi-šokolaadikommidest, nostalgiahõngulistest sigarettidest, heast restoranist Vitjaz ja sekeldustest piiriületamisel. Detroiti lugu keskendub valdavalt ühele linnale, ilmestamaks laiemaid tööstusjärgse linnamuutuse suundmusi.

Jalutuskäigud ja vaated Narva kaldapealsel esinevad tähenduslikena linna narratiivis. Pildil olev persoon vaatab üle jõe Venemaa poole. Irina Kivimäe (2013) foto raamatu „Minu Narva” pildialbumis, lk 192–193 vahel.

Jõeäärsetel jalutuskäikudel aimub Kanada ja Windsori linna lähedust, aga üle piiri ei minda:

Esimese raja juures meeldis mulle kõige rohkem piiri ääres viibimise tunne. Teisel pool vett on Kanada oma pilvelõhkujate, kasiinode ja vahtrasiirupiga. Aga mina olen siinpool ja siia poole ma jään. Jõekaldal möödud paljudest kalameestest. Sureva kala agooniat nägin ma elus esimest korda Detroitis. (Berardi 2015, 49)

Võib aimata, et jutustaja hoiak mitte ületada Ambassadori silda Kanadasse on tingitud 2001. aasta 11. septembri sündmusest New Yorgis. Toona suleti uute terrorirünnakute kartuses umbes poole kilomeetri pikkune Ambassadori sild jalakäijatele ja ratturitele. See eraomanduses olev sild vahendab umbes veerandi USA-Kanada kaubavahetusvoogudest. Ainuke võimalus autota piiriületuseks on sõita bussiga läbi Detroiti jõe aluse tunneli, kuid vaatamata rahvusvahelisele sõlmkohale käib buss Detroiti ja Windsor vahel vaid korra tunnis ning tunneli remondi ajal katkeb ühistranspordi ühendus mitmeks tunniks (Zorach 2018). Narva kesklinnast saaks küll otse kõndida üle piirijõe silla Ivangorodi, aga paljudele soovijatele seab takistuse viisarežiim. Institutsionaalsetele takistustele vaatamata toimivad piiriülelised majandussidemed. Nagu Narvas, nii on ka Detroitis alkohoolseid jooke kuiva seaduse ajal toodud piiri tagant, millest rikastusid jõeäärsed kõrtsid.⁸ Ajaloolisi piirikaubanduse sidemeid Detroiti jutustusest ei leia. Mitmes kohas (sh Belle Isle'i jõesaarel) vilksatavad Kanada lagled. Neid riigipiir ei takista.

Kui Detroitis on juttu rassilise segregatsiooni piiridest, siis Narva loos on tege mist etniliste piiridega, mille taasloomine käib „Kodu-Eesti“ piiritlemise, kodakondsuseksami ja „varjaagide“⁹ tiitli kaudu. Esile tuleb solvumine Eesti riigiametnike ignorantsusest ning mure: „Minu südames kripeldab, kui Narva inimesed nimetavad kodakondsuseta inimeste passi hundipiletiks või hundipassiks“ (Raik 2013, 131). Piki jõge kulgev piir võib mingi sündmuse kaudu äkki tulla inimestele väga lähedale ja avalduda omakorda vaikuse kaudu, näiteks kirjeldatakse 2007. aasta pronksiöö kriisi järellainetust järgmiselt: „Vahest oligi vaikus see, mis Narvas kõige enam rõhus. Inimesed ei rääkinud enam omavahel ja käisid üksteisest ka kolledžis vaiki-

8 Sellest rääkis Elena Torres Ruiz oma ettekandes „Detroit: reconfiguring borderlands at intersections of the natural and built environment“ Euroopa keskkonnaajaloo ühingu ESEH aastakonverentsil Tallinnas 21.–25. augustil 2019.

9 Varjaagideks nimetasid skandinaavlasti (sh viikingeid) idaslaavlast. Raik annab oma raamatus mõista, et eestlasti hakati Narvas nimetama varjaagideks pärast 2007. aasta pronksiöö rahutusi, iseloomustamaks riigi jõuvõtteid mälestusmärgi teisdamisel.

des mööda [. . .] Mõnel kolleegil olid oranžmustad linnid, meie presidendile joonistati plakatil vuntsid" (176). Sealsamas tuuakse esile inimestevahelise usalduse väärtust ja kohtumisi, mis ei hooli geopoliitilistest tõmbetuultest.

Poliitiliste piiride ja piiritlemise käsitlemise juures on üldiselt oht hakata kordama kategooriaid *meie* ja *nemad*. Detroiti loos välditakse stereotüüpsete piiride taasesitamist ning huvitav on just keskendumine inimeste lugudele ja kohtumiste põhjal tekkinud kogemustele. Situatsioonide ja kohtumiste avanemisele antakse piisavalt ruumi, sh kirjutatakse need lahti koos mõningase fotomaterjaliga, ning mitmesugused sotsiaalpoliitilised piiritlemised hargnevad koos sellega. Detroiti tööstusjärgse kahanemise protsessid esitatakse hoopis laiemas globaalse tendentsina, millest saab mõndagi õppida. Narva lugu takerdub osaliselt üldlevinud Eesti-Vene tunnusjoonte testimisele, mis hakkab mõnevõrra takistama nüansirikamate aspektide avamist. Kahanevate elanikega linn esitatakse kohtumiste põhjal eraldi-seisva saarekesena, kus paljud inimesed ei tunne ennast kodus ei Eestis ega Venemaal, vaid pigem seostavad oma kuuluvuse just perifeerse Narvaga: „Ütlemine, et Narva asub 101. kilomeetrit, on linnas hästi tuntud" (Raik 2013, 27). Narvat esitatakse kui Euroopa alguse maamärki, mille tähistajateks on arhitektuur, päikesetõus ja isegi Samuel Huntingtoni tsivilisatsioonide¹⁰ lõhe piirjoon: „Vabariigi sünnipäeval tõuseb päike Narvas 14 minutit varem kui Tallinnas [. . .] just sel hommikul on eredasti tunda: Eesti algab Narvast ja siit algab ka Euroopa" (213).

Muutuste trajektoolid ja tulevik

Tööstusel põhineva linna õitsengut ja kahanemise olemust esitatakse mõlemas raamatus tsüklilisena. Narva hiilgeajad olevat 1930. aastatel juba möödas olnud ning loos tuuakse sisse (autorita) reisikirjad, mis esitasid linna tühja ja masendavana. Sõjas hävinud vanalinn ärkab raamatus Fjodor Šantsevi vahtplastist ja paberist Narva vanalinna mudelina,¹¹ mida näeb mitmetel linnaekskursioonidel. Tekstiilitööstuse hääbumise ja linna panoraamis asetsevate tuhamägede kõrval räägitakse aga Kreenholmi kvartali suurtest plaanidest kultuuri- ja meelelahutuskeskusena. Detroiti muutumise võtmene esitletakse jalgratastel liikumist, sest juba enne autode võidukäiku 19. sajandi lõpus olevat ratturite rohkus linnatänavatel häirinud jalakäijaid ning jalgrattad valmistasid justkui paradoksaalselt ette soodsat pinnast

10 Eesti-Vene riigipiiriga seonduvaid teemasid on esitatud osana tsivilisatsioonidevahelise konfliktide perspektiivis, mis põhineb Huntingtoni 1993. aastal ilmunud artiklil ja 1996. aastal ilmunud raamatul „The Clash of Civilisations and Remaking World Order“.

11 Mudel pakiti kokku ja koliti raekoja keldrisse seoses raekoja remondiga 2019. aasta algul.

autoratastele. Detroiti arengutsüklite mõistmiseks tuuakse jutustuses sisse Alvin Toffleri visioonid,¹² kus masstootmine asendub „kolmandas laines“ kiiresti kliendipõhise majandusmudeliga ning see muudab oluliselt kahe eelneva tööstuslaine käigus kujunenud ühiskonna struktuure. Detroiti nähakse siin revolutsioonilise näitena, mis võiks pakkuda õppetunde tööstusjärgsele maailmale laiemalt. Seda kirjeldab värvikalt raamatus toodud jutuajamine Detroitis elava kirjaniku Grace Lee Boggsiga:¹³

Mässamine erineb revolutsioonist. Meie teeme revolutsiooni. See toob kaasa muutusi. Enamik revolutsioone toimusid nii-öelda vähearenenud maades ning need viidi läbi põhimõtteliselt tööstusarengu eesmärgil, nagu Nõukogude Liidus, Hiinas... Detroiti oma on esimene revolutsioon, mis leiab aset kõrgelt arenenud maal. Sellel on hoopis teine kuju. Ja inimesed, kes omavahel kokku puutuvad, on samuti väga teistsugused. See, mis toimub siin, võib ühel päeval aset leida teistes postindustriaalsetes linnades. Seetõttu on oluline, et me annaksime oma parima. (Berardi 2015, 140)

Postindustriaalsuse kriis ilmneb selles sõnastuses kui emantsipatiivne kooslus, mis erinevalt eelmistest „lainetest“ ei ürita taaselustada mahukat tööstuslikku tootmist, vaid pigem luua tingimusi uutele majandus- ja kultuuripraktikatele. Selle (revolutsioonilise) „kolmanda laine“ kandjatena tulevad mõlemas linnas esile eelkõige inimesed, kes vaatamata kõigele elavad just selles linnas ja annavad siin endast parima. Esitatud lood tööstusjärgse linna muutumisest koonduvad teatud sõlmkohtade ümber, mille kaudu luuakse sobivaid tingimusi esile kerkivatele kultuuri ja majanduse põimingutele ning poliitilistele alternatiividele. Uuendusi loovate kultuuripraktikatena esitletakse Detroiti kontekstis filmitööstust. Mootorilinn on saamas filmilinnaks, mida toetab osariigi seadus: Michigani osariigis tehtud filmitoodangu puhul on võimalik saada tagasi kuni 28 % kuludest. Soodustuse tõttu on Detroitis filmitud mitmeid filme („Gran Torino“, „Batman v. Superman“, „Lost River“). Filmitööstus toob kohale ning ka hoiab linnas aktiivseid inimesi, võimaldades neil oma teadmisi linnast kasutada režissööridele võimalike võtteplatside otsimisel, mistõttu Detroitis elav produtsent arvab nõnda: „Ei, poleks mingit mõtet Detroitist ära kolida. Filmimaailm tuleb siia“ (Berardi 2015, 124). Narva jutustuses esitatakse positiivsete muutuste kandjatena kultuuripraktikaid ja sündmusi, mis

12 Raamatutes „Future Shock“ (1970) ja „The Third Wave“ (1980).

13 Boggs on kirjutanud Detroitiga seonduva autobiograafilise teose „Living for Change: An Autobiography“ (1998).

seostuvad uueneva Kreenholmi kvartali ja Tartu ülikooli Narva kolledžiga. Meelelahutusliku Kreenholmi (kontserdisaal, kasiinod, veekeskus) kui tuhest tõusva fööniksi osas ollakse skeptilised, sest uuendus eeldaks hoopis teistsugust rahvusvahelist piirirežiimi. Detroitis on meelelahutus- ja kasiinoäri võtnud juba laiaulatusliku mõõtme. Berardi toob välja kasiinodega seotud üksilduse ning hiljutise konflikti meelelahutuslike ärihuvide ja uue vangla rajamise vahel. Linnavalitsus tahab vangla rajamisega luua uusi töökohti, aga ärimeeste arvates kahjustab see oluliselt kesklinna kuvandit ning nad töötavad vangla rajamisele aktiivselt vastu. Ühel kohtumisel räägitakse linna renessansist Hollandi kohvipoodide mudelina, mis legaliseeriks kanepi ning linn võiks saada Ameerika „Kesk-Lääne Amsterdamiks“ (39).

Narva loos esitatud Fjodor Šantsevi valmistatud vanalinna mudeliga seonduv on üks kandev teema ka dokumentaalfilmis „Paberist linn“ (Kilmi 2013). Linna võimalikud tulevikustsenaariumid esitatakse filmis pingestatud kontrastina: tööstusjärgse Kreenholmi nõukogudeaegseid juurdeehitisi lammutav kopp ja sõjas hävinud vanalinna mudelit ehitav härra. Ühendavaks teemajooneks on siin tegelemine kahaneva linna eri kihistuste ja sündmustega, mis omal viisil selekteerivad välja säilitamisväärsse üldisemas arenguloos. Detroiti raamatus esitatakse samalaadset praktikat kunstnik Scott Hockingi tegevuse kaudu, kes hoonete jäänustest paneb kokku uue terviku, luues prahiks muutunud ehituskividest püramiide ning paigutades televiisoreid lagunenenud majade betoonsammastele. Siin leidub nii progressiiriooni kui ka uute alguste otsimist pärast tööstusjärgset langust. Kunstniku arvates lisab kahanemise protsess midagi olulist linna semiootilisse potentsiaali, mis võib hakata kaduma üleeksponeerimisel: „[M]a olen hakanud taga igatsema seda, kui linn oli tühjem ja inimesi veel vähem“ (Berardi 2015, 197).

Narva ja Detroiti lood lõpetatakse raamatutes optimistliku tulevikuvaatega, mida kannavad nooremapoolsed inimesed. Detroiti headest külgedest rääkimiseks antakse sõna noorpaarile, kes linna kolides saavutasid sõltumatuse ja on võimelised kõike ise parandama, vajadusel omandades ehituse töövõtteid Youtube'i kaudu. Narva loo autor mõonab, et Narva jääb väiksemaks ja „loomulikul teel linna keskkond kasvama ei hakka“ (Raik 2013, 251). Samuti nagu Detroiti raamatus esitatakse lugu noortest inimestest, kes oma endist kodulinna väärtustavad. Aga erinevalt Detroiti jutustusest ei tule need noored Narva alaliselt elama, vaid korraldavad aeg-ajalt kontserte või edendavad kunstitegevust, mis peaks linna helgemaks muutma: „Narva suur proovikivi on jääda püsima. [. . .] Inimesed vajavad valgust ja seda väga mitmes mõttes. Inimesed vajavad linnavalgustust ja positiivseid tulevikutsenaariumeid, kus igaühel oma koht“ (253).

Kokkuvõte

Käsitletud raamatud esitavad linnade kahanemist tsüklilisena nende laiemas arenguloos, kuigi peamine fookus on parasjagu aset leidvatel situatsioonidel. Selline vaatlusviis lisab linnamaastike muutumisele ajadimensiooni, mis püüab toimuvast välja lugeda võimalikke tulevikutrajekte. Autobiograafilised jutustused järjalt muutuvate linnade suundumustest tõid esile mitmetahulisi kogemusi ilmestamiseks teguviise, kuidas kokkutõmbuva infrastruktuuri ja majanduslike tõmbetuultega koos edasi elada saab. Kahanev linn avaldub ambivalentse kogumina, sest ühele inimesele tekitavad tühermaa ja valgustamata vaikus hirmujudinaid, teine näeb selles tegutsemis- ja tõlgendamisvabadust. Tööstuse hääbumise kui struktuurse kriisi ilmingu märk avaldub jutustuste linnamaastikes vilksamisi. Selle kõrval esitatakse energilisi initsiatiive, mis näevad tööstusjärgses kahanemises potentsiaali uuteks algusteks. Postindustriaalne kahanemine ja võimalikud lahendused sellele suundumusele esitatakse sageli seoses muutustega igapäevases tänavaruumis. Seega pole põhjust kahanemise suundumust laiendada totaalse kriisina kõikidesse linnaelu sfääridesse.

Narva ja Detroiti jutustuste kõrvutamise võimaldas näha sarnasusi kahanevate linnade maastike muutumises ja esitatud kogemustes. Tööstusliku tootmise laialdane kokkukukkumine, elanike kiire vähenemine ja etniline eraldatus – need on mõlema vaadeldava linna kahanemise struktuursed tegurid ning Narvale lisandub postsotsialistliku siirde dünaamika. Seega kujunevad postindustriaalne linnalisuse kontekst ja sellega seonduvad kriisid mitmete globaalsete vastasmõjude tulemusena. Jutustuste põhjal elatakse globaalseid muutusi ja kriise läbi kohapõhiselt ja lahenduste otsimine võib muuta linnalisuse tunnusjooni. Koomale tõmbuv valitsemispõhine infrastruktuur muutis linnad ruraalsemaks nende üle laotuva vaikuse, väheneva valgustuse ja ise toiduainete kasvatamise kaudu. Seetõttu vääricks enam tähelepanu „looduse“ ja „ruraalsuse“ piiritlemine postindustriaalse linnalisuse kujunemises. Teatud perioodil kahanevad linnad toovad esile linnalisuse seosed looduspõhiste praktikatega, avardades linna kui vormi ja globaalse linnastumise lineaarseid dimensioone.

Eri tasandil ilmnevaid piire ja piiritlemist saab käsitleda ruumilise koosolu sfäärina, mis ilmnevates kriisides teiseneb ja samal ajal püüab taasluua sotsiaalset tervikkust. Geopoliitilised territooriumid asetsevad kõrvuti tähenduslike piiride nihkumise ja taasloomisega tänavaruumis. Piiriala lähedus Narva jutustuses tuli läbi mitmete sündmuste inimeste igapäeva, mõjutades kriisi kaudu tekkinud situatioone ja võimalikke alternatiive. Detroiti loos polnud suhete piiritlemine naabritega nõnda oluline, vaid linna muutumist esitleti kui tundlikku baromeetrit, pakkudes teadmisi tööstusjärgsetest protsessidest laiemalt. Kahanemise omaduste koge-

muspõhine ja võrdlev vaatlemine tõi esile aegluse ja ajalise nihke, mis eksisteerib keset muutumise turbulentsse. See aegruumiline nihe kestab koos nõrgalt seotud ja tühimikke sisaldava infrastruktuuriga, mis akumuleerib teatavaid kultuuripraktikaid ning samas ärgitab otsima alternatiive tulevikuks.

Linnakirjandus oma eripalgeliste lugudega rikastab kogemuste spektrit kahanevate linnade käsitlemisel. Jutustustes esitatud situatsioonid ja emotsionaalsed puhangud võivad anda vajalikke niidiotsi tööstusjärgsete ja kahanevate linnade analüüsimiseks ning ümbermõtestamiseks. Kontekstuaalset mõtestamist vajab „struktuurne kriis“, ilming, mille kaudu sageli kahanevaid linnu määratletakse. Raamatutes ei kõneletud kriisist otsesõnu, kuigi eri viisidel otsiti uusi võimalusi, sest osa unistusi ja teguviise ei viinud edasi. Käsitletud jutustustes ilmneb postindustriaalne kriis läbi vahetuvate kultuuri ja majanduse põimingute, mis osaliste katkestustega samaaegselt loovad ruumilisi tingimusi ja teisenevat avalikkust poliitiliste alternatiivide kinnistamisele. Tööstuse kokkukukkumine linnades combineerub mitmesuguste kahanemisprotsesside, uuendust otsivate algatuste ning linnaruumiliste kestvustega, mis võimaldavad inimestel äkilises muutmisfaasis toime tulla ning tähenduslikke kohti taasluua.

Allikad

- Angelo, Hillary. 2017. „From the City Lens towards Urbanization as a Way of Seeing: Country/City Binaries on an Urbanising Planet.” – *Urban Studies* 54 (1): 158–178. <https://doi.org/10.1177/0042098016629312>.
- Annus, Epp. 2015. „Footsteps and Gazes: Mati Unt’s Mustamäe.” – *Urban Semiotics: the City as a Cultural-Historical Phenomenon*, toimetanud Igor Pilshchikov, 65–87. Tallinn: Tallinn University Press.
- Benjamin, Walter. 2014. *Lapsepõlv Berliinis 1900. aasta paiku*. Loomingu Raamatukogu 9–11, koostanud Marek Tamm. Tallinn: Kultuurileht.
- Berardi, Francesca. 2015. *Detour in Detroit*. Illustreerinud Antonio Rovaldi. Milano: Humboldt Books.
- Callaghan, Cian, Mark Boyle ja Rob Kitchin. 2014. „Post-politics, Crisis, and Ireland’s ‘Ghost Estates’.” – *Political Geography*, nr 42, 121–133. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2014.07.006>.
- Cohrane, Allan. 2007. *Understanding Urban Policy. A Critical Approach*. Oxford: Blackwell Publishing.
- de Certeau, Michel. 2005. *Igapäevased praktikad I. Tegemiskunstid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Derek, Gregory. 2000. „Crisis.” – *The Dictionary of Human Geography*, toimetanud Ron J. Johnston, Derek Gregory, Geraldine Pratt ja Michael Watts, 123–125. Oxford: Blackwell.
- DeSilvey, Caitlin. 2017. *Curated Decay: Heritage beyond Saving*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Gandy, Matthew. 2013. „Marginalia: Aesthetics, Ecology, and Urban Wastelands.” – *Annals of the American Association of Geographers* 103 (6): 1301–1316. <https://doi.org/10.1080/00045608.2013.832105>.
- Graham, Stephen ja Nigel Thrift. 2007. „Out of Order. Understanding Repair and Maintenance.” – *Theory, Culture & Society* 24 (3): 1–25. <https://doi.org/10.1177/0263276407075954>.
- Jauhianen, Jussi S. ja Tarmo Pikner. 2009. „Narva-Ivangorod: Integrating and Disintegrating Transboundary Water Network and Infrastructure.” – *Journal of Baltic Studies* 40 (3): 415–436. <https://doi.org/10.1080/01629770903086293>.
- Kilmi, Jaak, rež. 2013. *Paberist linn*. Dokumentaalfilm. [Tallinn: Pimik.]
- Lindström, Kati, Kalevi Kull ja Hannes Palang. 2014. „Landscape Semiotics: Contribution to Culture Theory.” – *Estonian Approaches to Culture Theory*. Approaches to Culture Theory 4, toimetanud Valter Lang ja Kalevi Kull, 110–131. Tartu: University of Tartu Press.
- Martinez, Francisco. 2018. *Remains of the Soviet Past in Estonia. An Anthropology of Forgetting, Repair and Urban Traces*. London: UCL Press.
- Martinez-Fernandez, Cristina, Ivonne Audirac, Sylvie Fol ja Emmanuèle Cunningham-Sabot. 2012. „Shrinking Cities: Urban Challenges of Globalisation.” – *International Journal of Urban and Regional Research* 36 (2): 213–225. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01092.x>.
- Martinez-Fernandez, Cristina, Tamara Weyman, Sylvie Fol, Ivonne Audirac, Emmanuèle Cunningham-Sabot, Thorsten Wiechmann ja Hiroshi Yahagi. 2016. „Shrinking Cities in Australia, Japan, Europe and the USA: from a Global Process to Local Policy Responses.” – *Progress in Planning*, nr 105, 1–48. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2014.10.001>.
- Massey, Doreen. 2005. *For Space*. London: Sage.
- . 2006. „Landscape as a Provocation: Reflections on Moving Mountains”. – *Journal of Material Culture* 11 (1/2): 33–48. <https://doi.org/10.1177/1359183506062991>.
- Miles-Watson, Jonathan, Hugo Reinert ja Helen Sooväli-Sepping. 2015. „Introduction – Ruptured Landscapes.” – *Ruptured Landscapes: Landscape, Identity and Social Change*, toimetanud Helen Sooväli-Sepping, Hugo Reinert ja Jonathan Miles-Watson, 1–7. Cham: Springer.
- Nugin, Raili, Tiiu Jaago, Kati Lindström, Anu Kannike, Kalevi Kull, Hannes Palang, Anu Printsman ja Pihla Maria Siim. 2019. „Plurality of Pasts and Boundaries: Evidence from the Last Hundred Years of Estonia.” – *Approaches to Culture Theory*, toimetanud Monika Tasa. Tartu: Tartu University Press [ilmumas].
- O’Connor, James. 1981. „The Meaning of Crisis.” – *International Journal of Urban and Regional Research* 5 (3): 301–325. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1981.tb00556.x>.
- Paasi, Anssi. 1996. *Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of Finnish-Russian Border*. Chichester: Wiley.
- Pikner, Tarmo. 2014. „Enactments of Urban Nature: Considering Industrial Ruins.” – *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography* 96 (1): 83–94. <https://doi.org/10.1111/geob.12038>.
- . 2015. „Imprints of Walking: Beyond an Street.” – *Urban Semiotics: the City as a Cultural-Historical Phenomenon*, toimetanud Igor Pilshchikov, 295–318. Tallinn: Tallinn University Press.
- . 2016. „Atmospheric Politics and Entangled Encounters: Freedom Square in Tallinn.” – *Encountering the City: Urban Encounters from Accra to New York*, toimetanud Jonathan Darling ja Helen F. Wilson, 79–96. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315579467-5>.

- Pikner, Tarmo, Merilyn Metsar ja Hannes Palang. 2014. „Hajutatud linnamaastik: aiamaaga seonduvad praktikad Narvas.” – *Piir ja jõgi – piirijõgi. Uurimusi Narva piirkonna ajaloost*. Narva Muuseumi Toimetised 15, toimetanud Merike Ivask, 219–254. Narva: Narva Muuseum.
- Raik, Katri. 2013. *Minu Narva. Kahe maailma vahel*. Tartu: Petrone Print.
- Ranciére, Jacques. 2004. *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible*. London: Continuum.
- Remm, Tiit. 2015. *Sociocultural Space: Spatial Modelling and the Sociocultural World*. Dissertationes Semioticae Universitatis Tartuensis 20. Tartu: University of Tartu Press.
- Remm, Tiit ja Kadri Kasemets. 2019. „Chronotope as a Framework for Landscape Experience Analysis.” – *Landscape Research*. <https://doi.org/10.1080/01426397.2019.1594738> [ilmumas].
- Rieniets, Tim. 2009. „Shrinking Cities: Causes and Effects of Urban Population Losses in the Twentieth Century.” – *Nature and Culture* 4 (3): 231–254. <https://doi.org/10.3167/nc.2009.040302>.
- Ruddick, Sue, Linda Peake, Gökbörü S. Tanyildiz ja Darren Patrick. 2018. „Planetary Urbanization: An Urban Theory for our Time?” – *Environment and Planning D: Society and Space* 36 (3): 387–404. <https://doi.org/10.1177/0263775817721489>.
- Ryberg-Webster, Stephanie. 2016. „Heritage Amid an Urban Crisis: Historic Preservation in Cleveland, Ohio’s Slavic Village Neighborhood.” – *Cities*, nr 58, 10–25. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.05.005>.
- Shapiro, Michael J. 2010. *The Time of the City. Politics, Philosophy and Genre*. London: Routledge.
- Sloterdijk, Peter. 2004. *Sphären III. Plurale Sphärologie: Schäume*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Staeheli, Lynn A. ja Don Mitchell. 2008. *The People’s Property? Power, Politics and the Public*. London: Routledge.
- Zorach, Nat. 2018. *The Handbuilt City* (veebileht). Vaadatud: 29. oktoober 2019. <http://handbuiltcity.org/2018/06/20/public-transit-across-detroit-windsor-border/>.
- Talivee, Elle-Mari. 2012. „Linn kirjanduses. Kohtumine Supilinnaga.” – *Acta Architecturae Naturalis = Maastikuarhitektuursed uurimused*, nr 2, 163–176.
- Venclova, Tomas. 2015. „The „Text of Vilnius” and the „Text of Tallinn”: A Comparison.” – *Urban Semiotics: The City as a Cultural-historical Phenomenon*, toimetanud Igor Pilshchikov, 39–64. Tallinn: Tallinn University Press.

Tarmo Pikner – PhD, geograaf, kirjutas doktoritöö piirilinnadest, praegu töötab vanemteadurina Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi maastiku ja kultuuri keskuses. Tema uurimustöö teemad käsitlevad muutuva linnalisuse ja vaidlustatud keskkonnapärandi aegruumilisi aspekte.

E-post: [tpikner\[at\]tlu.ee](mailto:tpikner[at]tlu.ee)

More than Shrinking Postindustrial Cities: Durations of Urban Spaces in Detroit and Narva

Tarmo Pikner

Keywords: shrinking city, crisis, postindustrial, Detroit, Narva, urbanity

The article analyses the characteristics and appearances of shrinking cities, which are too often framed in terms of structural economic ruptures and population decline. The notion of 'structural crisis' needs to be contextualised in opening up diverse experiences of transformation in postindustrial urbanity. The study includes the literary stories represented in two books about the cities of Narva and Detroit: Katri Raik's *Minu Narva* (2013) and Francesca Berardi's *Detour in Detroit* (2015). These autobiographical narratives are here put alongside qualitative content analysis, focusing on the emergent qualities of postindustrial cities: rurality, social change, political boundaries and trajectories of the future.

The books analysed represent the shrinking of cities as part of their story of evolution, although the focus is on contemporary situations. This way of seeing adds the time dimension to changes in urban landscapes, working to observe possible trajectories of the future in on-going events. These autobiographical narratives about the cities' sudden transformations articulate diverse experiences and practices connected to living together, with shrinking infrastructures and economic turbulence. The shrinking city appears as an ambivalent assemblage, because wasteland and unlit silence generate affective fears for one person, but somebody else will associate these conditions with freedom of practice and of interpretation. The decline of industry as a marker of structural crisis flickers in the narrated landscapes. Beside this, lively initiatives are represented, which associate industrial decline with the potential for emergent new beginnings. Some possible solutions to the postindustrial crisis become entangled with changes in everyday streetscapes. The narratives indicate that there is no reason to view the cities' shrinkage as a total crisis extending into all spheres of urban life.

Comparing these narratives about Detroit and Narva revealed similarities in the changes and in the experiences of the landscapes of the shrinking cities. The large-scale end of industrial production, the rapid decline of inhabitants and ethnic segregation – these are shared aspects of the shrinkage and in Narva, post-socialist transformation is a further factor. Therefore, the context and crisis of postindustrial urbanity evolve through diverse glocal interactions. The narratives show that global change and crisis inhabits particular places, and the search for solutions can lead to shifting urban characteristics. Reductions in municipal infrastructure made the cities more rural, so that such characteristics of dispersed settlements as silence, less lighting and growth of edible plants became widespread in them. Therefore, the framings of 'nature' and 'rural' in processes of post-industrial urbanity require more attention in future research. The (temporary) shrinkage renders visible coexistences between urbanity and nature-based practices, which problematize both the city as a form and the assumption that trends of global urbanisation are linear.

The boundaries and borders that appear in different scales can be approached as spatial spheres of coexistence, which are transformed in the crisis and simultaneously try to reproduce social integrity. Geopolitical territories appear side by side with the shifting of meaningful boundaries in the streetscapes. In Narva, the nearness of the frontier came, through events, into the everyday lives of

people, affecting situations and indicating possible alternatives. Border-making entanglements with geopolitical neighbours were not so important in Detroit's narrative, but changes in the city were presented as a sensitive barometer offering understanding of wider post-industrial transformations. The experience-based and comparative approach to tendencies in the shrinking city indicated a slowness and temporal shift which exist in the middle of turbulence. This spatiotemporal shift exists with fragmentary infrastructures, which accumulate certain cultural practices and simultaneously push to find alternatives for the future.

These texts, with their diverse narratives, enrich the spectre of experience in approaching the tendencies displayed by shrinking cities. The situations and emotional affects represented in the stories can give important hints towards new methods for analysing and rethinking the tendencies summed up as the "shrinking city". A contextual approach is needed to explain settings experiencing structural crisis, which often becomes to frame the shrinking cities. In the narratives analysed, the flickering post-industrial crisis appears alongside a combination of shifting cultural and economic tendencies, which as well as disturbances also generate spatial conditions and publics for re-inscription of political alternatives. Declining industrial production in cities is combined with diverse processes of shrinkage, change-seeking initiatives and durations of urban spaces, helping people cope with sudden turbulences and create meaningful places.

Tarmo Pikner – PhD, a geographer who wrote his PhD thesis about border cities. He is currently working as a Senior Researcher at the Centre for Landscape and Culture, Tallinn University School of Humanities. His research is focused on spatiotemporal aspects of transforming urbanity and contested environmental legacies.

E-mail: [tpikner\[at\]tlu.ee](mailto:tpikner@tlu.ee)